

Τρύφωνος Π. Τσομπάνη

Η Εικόνα μέσα από την Υμνολογία
της Κυριακής της Ορθοδοξίας

Ανάτυπο από το περιοδικό
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ τευχ. 784 (2000)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2000

Τρύφωνος Τσομπάνη, Δρ. Θ.

Ἡ Εἰκόνα μέσα ἀπό τὴν Ὑμνογραφία τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας*

Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ εἰκονογραφία εἶναι μίᾳ γλώσσα πού ἐκφράζει τὰ δόγματα, τοὺς ὅρους, τοὺς κανόνες, τόσο καλὰ, ὅσο καὶ ὁ λόγος.

Εἶναι μιὰ θεολογία πού ἐκφράζεται μὲ σχήματα καὶ χρώματα.

Ἡ Ἐκκλησία ἔδωσε τόση σημασία στὴν εἰκόνα ὥστε κήρυξε πῶς ἡ νίκη κατὰ τῶν εἰκονομάχων στάθηκε ὁ θρίαμβος τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐνας θρίαμβος πού ἐορτάζεται τὴν πρώτη ἑβδομάδα τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς, τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας¹. Καὶ ἡ Κυριακὴ αὐτὴ δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀνάμνηση μιᾶς νίκης· εἶναι ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς τιμῆς καὶ τῆς θεολογίας τῆς εἰκόνας.

Ἡ εἰκόνα εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς θείας Οἰκονομίας, ἡ ὁποία συνοψίζεται στὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πού λέγει ὅτι “ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος Θεός”².

Ὅταν οἱ Πατέρες τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑπερμαχοῦσαν γιὰ τίς εἰκόνες δέν ἀγωνίζονταν μόνο γιὰ τὸν διδα-

* Εἰσήγηση στὴν ἡμερίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. γιὰ τὸν ἐορτασμό τῶν 1200 χρόνων ἀπὸ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. (787-1987) στίς 6 Νοεμβρίου 1987.

1. Α. Οὐσπένσκυ, “Ἡ εἰκόνα”, μτφρ. Φ. Κόντογλου, Ἀθήναι 1952, σ. 15.

2. ὁ.π. σ. 15· καὶ Μ. Ἀθανασίου: “Περὶ Ἐνανθρωπήσεως», Ε.Π.Ε. τ. 1, σ. 366. Ἐπίσης βλ. Κ. Καλοκῆρη, «Ἡ οὐσία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀγιογραφίας», Ἀθήνα 1960 σ. 26-27.

κτικό προορισμό τους, ούτε για τόν αισθητικό τους χαρακτήρα, αλλά κατ' ἔξοχή για τό ἴδιο τό θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι τό δόγμα τῆς ἐνανθρωπήσεως. “Τὴν θεϊάν σου μορφήν ἐν εἰκόνι τυποῦντες, τὴν γέννησιν, Χριστέ, ἀριδῆλως βοῶμεν, τὰ θαύματα τὰ ἄρρητα, τὴν ἐκούσιον σταύρωσιν, ὅθεν δαίμονες ἀποδιώκονται φόβῳ, καὶ κακόδοξοι ἐν κατηφείᾳ θρηνοῦσιν, ὡς τούτων συμμέτοχοι”³.

Δέν ἦταν εὐκόλος ὁ ἀγώνας· χρειάστηκαν πολλές θυσίες, “τὰ αἵματα κράζουσι, τὰ ἐκχυθέντα ὑπὲρ τῆς θείας σαρκόφορου ὁμοιώσεως τοῦ Δεσπότη...”⁴. Κόποι, βάσανοι, καὶ ἀγῶνες θεολογικοὶ γιὰ νά κατατροπωθοῦν οἱ αἰρετικοὶ εἰκονομάχοι.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ καταβάσις τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας.

“Θαλάσσης τό Ἐρυθραῖον πέλαγος
ἀβρόχοις ἴχνεσι
ὁ παλαιός πεζεύσας Ἰσραήλ,
σταυροτύποις Μωϋσέως χερσί,
τοῦ Ἀμαλήκ τὴν δύναμιν
ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐτροπώσατο”.

Καὶ ὁ Ἀμαλήκ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δέν ἦταν μικρός ἢ ἀνίσχυρος. Πολλές φορές ἦταν πάνω σέ θρόνο βασιλικό καὶ ἄλλοτε πάλι σέ ἐπισκοπικό.

“Αναστασίῳ, Κωνσταντίνῳ καὶ Νικήτῳ, τοῖς ἐπὶ τῶν Ἰσαύρων κατάρξασι τῶν αἱρέσεων ... ἀνάθεμα”.

“Τῷ χρηματίσαντι Μητροπολίτῃ Κερκύρας, Κωνσταντίνῳ τῷ Βουλγαρίας, κακῶς καὶ ἀσεβῶς δογματίζοντι, ἀνάθεμα”.

“Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ καὶ Θεοδοτίωνι τῷ τούτῳ συμμύστη ... ἀνάθεμα”⁵.

Ὁλη αὐτὴ ἡ μεγάλη καὶ ἰσχυρὴ μερίδα τῶν αἰρετικῶν πού κατετάραξε τὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ αἰῶνες κατόρθωσε, κάτω ἀπὸ τό μένος τῆς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, νά περάσει ὅλες τίς αἰρετικές τῆς δοξασίες.

3. Ὁρθρος Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, κάθισμα ἡχοῦ α'.

4. Ὁπ. π., Κανόνας ᾠδῆ γ', τροπ. στ'.

5. Συνοδικόν τῆς Ὁρθοδοξίας, Τριῶδιο ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας», σ. 146-149.

Τό θέμα τους δέν ἦταν τόσο τό ἄν προσκυνήσουν ἢ ὄχι τήν εἰκόνα. Τό πρόβλημά ἦταν ἡ διαστρεβλωμένη θεολογία τους, στό θέμα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, τῆς ἀσπόρου συλλήψεως, τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, τῶν δύο θελημάτων. Ἔτσι ἡ αἵρεση τῆς εἰκονομαχίας ἦταν μία παναίρεση, ἕνα συνοθύλευμα αἰρετικῶν δοξασιῶν, πού εἶχαν ἄλλωστε καταδικαστεῖ ἀπό προηγούμενες συνόδους.

“Σύ τήν στολήν τήν θείαν διέρρηξας,
ὡσπερ Ἄρειος τό πρίν
τοῦ Χριστοῦ χιτῶνα·
διό τῆς Ἐκκλησίας, πόρρω βέβλησαι,
ἐκβληθεῖς καθάπερ κύων”⁶.

Καί παρακάτω στό ζ' τροπάριο τῆς ζ' ᾠδῆς ὁ θεολογικάτος ὑμνογράφος λέγει: “Οὐκ ἔδει σε, ᾧ παράνομε, ὀνομάζεσθαι τοιαύτην κλησιν, μάλλον δέ Πυθαγόραν καί Κρόνον καί Ἀπόλλωνα, ἢ τινά τῶν ἄλλων θεῶν· ὧν τόν βίον ἐζήλωσας τερπόμενος ταῖς ἀσελγείαις αὐτῶν”.

Ἀκόμη δηλαδή καί ἐθνικές δοξασίες καί φιλοσοφίες πῆραν μέρος στόν ἀγῶνα κατά τῆς εἰκόνας. Εἶναι ἄλλωστε γνωστό ὅτι ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἀγωνίστηκε νά ἀπαλλάξει τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἀπό κάθε παράσταση ἀνθρωπόμορφη καί ἀπό κάθε ἀνθρώπινο στοιχεῖο, ἔφτασε λογικῶς νά ἀρνηθεῖ ὄχι μόνον κάθε εἰκόνα περί Θεοῦ, ἀλλά καί κάθε λογική διατύπωση περί τοῦ Θεοῦ.

Τό “ἐπέκεινα τῆς οὐσίας” τοῦ Πλάτωνα, πού δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ, δέν εἶναι δυνατόν νά τό ἐκφράσει καμμιά ἐπιστήμη καί κανεῖς λόγος. Γι' αὐτό ὁ Πλάτων κατέφυγε στόν μῦθο προκειμένου νά μιλήσει περί τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργοῦ⁷. Τό ἴδιο κάνει καί ὁ Πλωτῖνος πού δηλώνει ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἄρρητος, πράγματι λογικῶς ἀνέκφραστος, καί ἀφῆρεσε ὅλα τά εἰκονικά σχήματα ἀπό τήν ἐννοια τοῦ Θεοῦ. Ὅμως στό τέλος χρησιμοποιεῖ καί αὐτός εἰκόνες τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου γιά νά συμβολίσει τήν ἐννοια τοῦ Θεοῦ⁸.

6. Ὁρθρος Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ᾠδή στί τροπ. ζ'.

7. I. N. Θεοδωρακόπουλου, περιοδ. “ΣΥΝΟΡΟ”, τευχ. 36, 1965, σ. 75.

8. Ὁπ. π., σελ. 76.

“Όμως τί είναι ή εικόνα;

Ή πρώτη έννοια τής εικόνας είναι αναλογική και συμβολική και έχει τή ρίζα της στην Έλληνική φιλοσοφία⁹.

Γιά τήν Όρθόδοξη θεολογία ό χαρακτήρας τής εικόνας δέν είναι απόλυτα συμβολικός και αναλογικός. Εικονίζουμε τόν Θεό όχι σάν φύση, δηλαδή αναλογικά και συμβολικά, αλλά σάν διάκριση φύσεων και προσώπων, δηλαδή πραγματικά και όντολογικά. Είναι δηλαδή ή εικόνα όμολογία και πιστοποίηση τών πραγμάτων.

“Άλλωστε όταν οί εικονοκλάστες ρωτούσαν τούς υπερασπιστές τών εικόνων ποιάν από τίς δύο φύσεις του Χριστού εικονίζουν, τήν θεία ή τήν ανθρώπινη, ό άγιος Θεόδωρος ό Στουδίτης άπαντούσε πώς “παντός εικονιζόμενου ούχ ή φύσις, άλλ’ ή ύπόστασις εικονίζεται”¹⁰ (Άντιρρητικός Γ’, Migne P.G. 99, 405).

Ή έκφραση του δόγματος μέσα από τήν εικόνα, δέν σταματά σε μιά ιστορική αναφορά τής διδασκαλίας τής Έκκλησίας. Άλλωστε τό δόγμα στην Όρθόδοξη θεολογία είναι καρπός καταγραφής πνευματικού βιώματος και ποτέ όρθολογικός προβληματισμός.

Ό Όρθόδοξος άγιογράφος, όταν έξωγράφιζε τήν εικόνα του Χριστού, ζούσε ό ίδιος πρώτα τό μεγαλειό τής θείας άγάπης και ένανθρωπήσεως και κατόπιν ζωγράφιζε “ά έώρακε και οί χεϊρες αυτού έψηλάφισαν” (συνοδικό όρθοδοξίας) μέσα από τήν άσκηση και τήν προσευχή. Έτσι λοιπόν ή εικόνα του δέν είναι αναπαράσταση γεγονότων, ούτε είδωλο πεποιημένο, αλλά είναι ένσαρκωμένη χάρη, παρουσία και προσφορά ζωής και άγιασμού¹¹.

Στήν παράδοση τής Βίβλου οί έβδομήκοντα απέδωσαν

9. Εϊκω-εοικα. Βλ. Πλάτωνος, *Φίληβος*, έκδ. Oxford 11, 30 bc και *Τίμαιος* Oxford. IV 29 B: “Του μέν μονίμου και βεβαίου και μετά νοϋ καινοφανοϋς μονίμους και άμεταπτώτους (τούς λόγους διοριστέον), τούς δέ του προς μέν εκείνο άπεικασθέντος, όντος δέ εικόνας εικότας ανά λόγου τε εκείνων όντας”. Βλ. και Λ. Ούσπένσκυ, *Ή έννοια και τό περιεχόμενο τής εικόνας*, στό «Ή θεολογία τής εικόνας» έκδ. ΑΡΜΟΣ, Άθήνα 1993 σ. 195 και έξ.

10. Άντιρρητικός I, PG, 99, 405.

11. Άρχιμ. Βασιλείου, *Εϊσοδικόν*. Άγ. Όρος 1978, σελ. 183. Έπίσης Θ. Ζήση, *Οί εϊκόνες στην όρθόδοξη έκκλησία*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 28.

ὡς “εἰκόνα” τὴν Ἑβραϊκὴ λέξι “τσέλεμ”, πού ἐρμηνεύεται ὡς “ἐμφάνιση”, “ἀντιπροσώπευση”, “ἰσοτιμία”, “ὑποκατάστατο”. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικό ὅτι σὲ χωρία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἡ ἐννοια τῆς εἰκόνας ταυτίζεται ἢ ἐρμηνεύεται μὲ τὴν ἐννοια τῆς δόξης, τὸ ἑβραϊκὸ “καβόντ Γιαχβέ”, πού σημαίνει κάτι τὸ ἀντικειμενικὰ μέγιστο, πού προσφέρεται στὸν ἄνθρωπο σὰν ἀμεση αἴσθησι καὶ ἐμπειρικὴ γνώσι¹².

Μὲ αὐτὴν τὴν ἐννοια, ὁ Χριστός εἶναι ἡ “εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀοράτου”¹³ δηλαδὴ φανέρωσι τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ κλήσι τῶν πιστῶν εἶναι νὰ γίνουσι καὶ αὐτοὶ “σύμμορφοι τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ”¹⁴.

Πέρα ὁμως ἀπὸ αὐτὰ ἡ εἰκόνα εἶναι καὶ μιά λειτουργία· μιά λειτουργία ὄχι τόσο χρωμάτων καὶ σχημάτων, πού μαζί μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ μουσικὴ συνθέτουσι τὸ γλυκύτατον καὶ ἑναρμόνιον μέλος τῆς θεολογίας τῆς τέχνης, ἀλλὰ μιά λειτουργία στὴν ὁποία ὁ πιστός ἔχει οὐσιαστικὴ θέσι καὶ συμμετοχή. Ἡ βυζαντινὴ εἰκονογραφία δὲν διακοσμεῖ, ἀλλὰ λειτουργεῖ ὀργανικά, μέσα στὴν πολυφωνία τοῦ εὐχαριστιακοῦ γεγονότος. Καὶ τοῦτο γιατί λειτουργεῖ σὰν ἀφορμή καὶ βοήθεια γιὰ τὴν ὑπέρβασι ἀτομικῶν θεωρήσεων καὶ τὴν πραγμάτωσι τῆς προσωπικῆς μας διάβασι στὴν ὑπόστασι καὶ ὄχι στὴν φαινομενικότητα τῶν εἰκονιζομένων¹⁵.

“Τοῦτο τὸ τῆς Οἰκονομίας μυστήριον
πάλαι προφηταὶ θειωδῶς ἐμπνευσθέντες,
δι’ ἡμᾶς, τοὺς εἰς τὰ τέλη τῶν αἰῶνων καταστήσαντας,
προκατήγγειλαν, τῆς τούτου τυχόντες ἐλλάμψεως.
Γνωσίν οὖν θεῖαν δι’ αὐτοῦ λαβόντες ἓνα κύριον
τόν Θεόν γινώσκομεν, ἐν τρισίν ὑποστάσεσι δοξαζόμενον,

12. Βλ. Ψαλμ. 8,6 “δόξη καὶ τιμὴ ἐστεφάνωσας αὐτόν”, Σοφ. Σειράχ 17,13 “μεγαλεῖον δόξης εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ δόξαν φανῆς αὐτῶν ἤκουσε τὸ οὖς αὐτῶν”, Α΄ Κορ. 11, 7 “ἀνὴρ εἰκόνα καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων”, Β΄ Κορ. 3, 18 “τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν”.

13. Β΄ Κορ. 4,4.

14. Ρωμ. 8,29. Βλ. Θ. Ζήσι, «Ἡ σωτηριολογία τῶν εἰκόνων» στό *Οἱ εἰκόνες στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 24 καὶ ἐξ.

15. Κ. Καλοκύρη, *Ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου ἀγιογραφίας*, σ. 20-21.

καί αὐτῶ μόνῳ λατρεύοντες, μίαν πίστιν,
 ἔν βάπτισμα ἔχοντες, Χριστόν ἐνδεδύμεθα.
 Ἄλλ' ὁμολογοῦντες τὴν σωτηρίαν ἔργῳ καὶ λόγῳ,
 ταύτην ἂν ιστοροῦμεν"¹⁶.

Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως,
 ἡ πίστις στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων, τὸ "ἀμὴν" στὴν θεία
 ἐντολὴ καὶ ἡ ἀγάπη ἀνήκουν στὸν πιστό, στὴν ἐλευθερία
 του νὰ ἀπορρίψει ἢ νὰ πεῖ: "ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ
 Πατρός, πρεσβείας τῶν ἁγίων σου ὁμολογητῶν, ἐλέησον
 ἡμᾶς"¹⁷.

Ἡ εἰκόνα εἶναι μία δοξολογία πού ρέει ἀφθονα ἀπὸ
 χαρὰ καὶ ψάλλει μὲ τὰ δικά της μέσα τῆ δόξα τοῦ Θεοῦ.

Δέν εἶναι ἓνα ἐλεύθερο παιγνίδι φαντασίας, ἀλλὰ τὸ
 ἀνάγνωσμα τῶν ἀρχετύπων καὶ ἡ θεωρία τῶν πρωτοτύπων¹⁸.

Ἔτσι ὁ πιστός δέν εἶναι ἀπλὸς θεατῆς· εἶναι προσκυ-
 νητῆς, εἶναι κεκλημένος τοῦ δείπνου, βρίσκεται μέσα στὴν
 Ἐκκλησία, κοινωνός τῆς χάριτος, συγκοινωνός τῶν ἁγίων.
 Ψάλλει, προσκυνᾷ, γεύεται, ψαύει, ἐνώνεται μὲ τοὺς ἀδελ-
 φούς του, μὲ τὸν Θεό, φτάνει στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ζωῆς:
 "τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερα, Υἱέ Θεοῦ, κοινωνόν
 με παράλαβε". Τὰ πάντα καινοτομοῦνται, τὰ πάντα, εἰκόνα,
 ἀρχιτεκτονικὴ, ὕμνογραφία, εἶναι συνταιριασμένα, συν-
 τεταγμένα καὶ συναριθμούμενα". (Τροπάριο αἰῶνων Πεντη-
 κοστῆς).

Ἡ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, εἶπαμε στὴν ἀρχή, εἶναι ἡ
 ἡμέρα τῆς τιμῆς καὶ τῆς θεολογίας τῆς εἰκόνας. Εἶναι ἡ
 γιορτὴ τῆς τέχνης· ἡ ἡμέρα πού ἡ Ἐκκλησία ψάλλει τὴν
 ὁμορφιά της καὶ παίρνει θέση ἀπέναντι στὴν ὕλη, πραγμα-
 τώνοντας τὴ φράση τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ
 πού λέει: "σέβων οὐ παύσομαι τῇ ὕλῃ, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου
 εἰργασται"¹⁹.

16. Ὁρθρος Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ οἶκος.

17. Συναξάριον Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας.

18. Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ τέχνη τῆς εἰκόνας*, μτφρ. Κ. Χαραλαμπίδη, Θεσσα-
 λονίκη 1980, σ. 168.

19. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος Ἀπολογητικός 1*, PG94, 1245. Βλ. καὶ
 Θ. Ζήση, *Οἱ Εἰκόνες...*, σ. 26-27.

Ἄλλά καί στό *Συνοδικό τῆς Ὁρθοδοξίας* διαβάζουμε: “τῶν τῶ λόγῳ ἁγιαζόντων τά χεῖλη, εἶτα τούς ἀκροατάς διά τοῦ λόγου εἰδόντων τε καί κηρυσσόντων, ὡς ἁγιάζεται μέν ὁμοίως διά τῶν σεπτῶν εἰκόνων, τά ὄμματα τῶν δρώντων, ἀνάγεται δέ δι’ αὐτῶν ὁ νοῦς πρὸς θεογνωσίαν, ὡσπερ καί διά τῶν θείων ναῶν καί ἱερῶν σκευῶν καί τῶν ἄλλων κειμηλίων...”.

Ἡ ὕμνολογία τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι τό ποίημα, ὁ ὕμνος τῆς εἰκόνας. Εἶναι τό νικητήριο σάλπισμα κατά τῆς εἰκονομαχίας.

“Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ πρώτη τῶν Νηστειῶν ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἁγίων καί σεπτῶν εἰκόνων...”.

“Τάς οὐ πρεπόντος ἐξορίστους εἰκόνας χαίρω πρεπόντως προσκυνουμένας βλέπων”²⁰.

Τό πανηγύρι ἀρχίζει ἀπό τήν παραμονή μέ τό «ποίημα» τοῦ ὕμνογράφου Νικολάου:

“Νῦν εὐσεβείας τό σέλας,
 πᾶσιν ἐφήπλωται
 διασκεδάζον πλάνην ἀσεβείας ὡς νέφος·
 φωτίζον δέ καρδίας τῶν εὐσεβῶν.
 Δεῦτε πάντες προσπέσωμεν
 εὐσεβοφρόνως εἰκόνας Χριστοῦ σεπτάς
 προσκυνοῦντες οἱ ὀρθόδοξοι”²¹.

Ἡ προσκύνηση τῶν εἰκόνων ἔχει τήν πρώτη θέση μέσα στήν ὕμνολογία τῆς ἑορτῆς. Καί τή σημασία τῶν εἰκόνων τονίζουν ὅλα σχεδόν τά τροπάρια· τή θέση τους στήν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, τήν τιμή τους. “Ἱεροτύποις εἰκόσι, νῦν ὠραί-ζεται, ὡς νύμφη κοσμηθεῖσα, ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία...”.

Ἡ Ἐκκλησία γίνεται νύμφη καί οἱ εἰκόνες ὁ νυμφικός πέπλος καί τό στόλισμά της. Ἡ ὕμνολογία ὁμῶς τῆς γιορτῆς δέν εἶναι ἓνας ἀπλός ἐπινίκιος ὕμνος· εἶναι ἡ βιωμένη θεολογία· τό ἀπόσταγμα τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων.

20. Συναξάριον Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, στίχοι.

21. Ἐσπερινός Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, στιχηρὸ προσόμοιο.

Γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἡ ὠραιότητα εἶναι ἡ βασιλική στολή τοῦ Θεοῦ. “Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο” (ψαλ. 92). Γιά τόν πνευματικό ἄνθρωπο ἡ ὠραιότητα αὐτή εἶναι τό στέφανο μέ τό ὅποιο ὁ Θεός στεφανώνει τό πλάσμα του²².

Ἀπό τή μιά ἡ εἰκόνα μέ τό ὅτι παριστάνει τή μορφή τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, μαρτυρεῖ πῶς ὁ Θεός ἐγινε ἄνθρωπος. Ἀπό τήν ἄλλη ὁμολογοῦμε μέ αὐτή τήν ἁγία εἰκόνα πῶς αὐτός “ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου” εἶναι πραγματικά Θεός, ἡ “ἀποκαλυφθεῖσα ἀλήθεια”²³. “Πρός τό πρωτότυπον φέρει, φησί Βασίλειος, τιμή ἢ τῆς εἰκόνας”²⁴.

Ὁ ὕμνογράφος, γνώστης ἀριστος τῆς θεολογίας τῶν Πατέρων, περνᾷ μέσα στό μελούργημα του τούς ὄρους, τούς κανόνες, τίς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων.

Δίνει ἀπαντήσεις “ποιητικές” στοὺς αἰρετικούς, μεστῆς ἀπό θεολογία, ὅπως στό παρακάτω δοξαστικό Θεοτοκίο:

“Ὁ τῆ ἀνάρχῳ καί θείᾳ φύσει ἀόρατος,
βροτός ὠράθη, κόρη ἐξ ἀγνῶν σου αἱμάτων
δι’ ἄκραν εὐσπλαγχνίαν·
Οὐ τῆς σαρκός γεγραφότες τήν μίμησιν
τιμητικῶς προσκυνοῦμεν πάντες πιστοί,
εὐσεβῶς καί μεγαλύνομεν”²⁵.

Δέν εἶναι τό μοναδικό τροπάριο πού δίνει ἀπάντηση γιά τό ἀειπάρθενο τῆς Κυρίας Θεοτόκου, οὔτε τό μόνο πού ἐξηγεῖ τόν λόγο τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.

Στό δοξαστικό τῶν ἀποστίχων μέσα σέ τρεῖς μόνο στίχους, πού δέν ἐπιδέχονται ἀμφισβήτηση, ὁ ὕμνογράφος Νικόλαος ψάλλει:

“Υψώσας ταπεινῶν τό κέρασ, Θεοτόκε,
τεκοῦσα Θεόν Λόγον·
ὄθεν πιστῶς σέ πάντες τιμῶντες μεγαλύνομεν”.

Ποιός μπορεῖ νά ἀμφισβητήσῃ τή βεβαιωμένη καί βιωμένη πραγματικότητα τοῦ ὕμνογράφου ὅτι ἡ Παναγία εἶναι

22. Λ. Οὐσπένσκυ, *Εἰκόνα*, μτφρ. Φ. Κόντογλου Ἀθήνα 1952 σ. 34.

23. Ὁ Ὁρθρος Κυριακῆς Ὁρθοδοξίας, δοξαστικόν.

24. Ἐσπερινός Κυριακῆς Ὁρθοδοξίας, στιχηρόν.

25. Ὁπ., δοξαστικόν.

ἢ ὄντως Θεοτόκος, εἶναι ἡ τεκοῦσα τόν Θεόν Λόγον;

Τό δόγμα στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν εἶναι νομικιστικός τύπος, εἶναι ἔκφραση ζωῆς· καί κάτι πού τό ζεῖ ὁ πιστός ὑμνογράφος δέν μπορεῖ νά τό ἀναιρέσει κανεῖς, καμιά θεωρία ἢ διδασκαλία.

Τό ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς εἶναι ἡ συμπύκνωση τῆς σχετικῆς θεολογίας:

“Τήν ἀχραντον εἰκόνα σου προσκυνοῦμεν, ἀγαθέ,
αἰτούμενοι συγχώρησιν τῶν πταισμάτων ἡμῶν,
Χριστέ ὁ Θεός·
βουλήσει γάρ ἠυδόκησας σαρκί ἀνελθεῖν ἐν τῷ σταυ-
ρῷ,
ἵνα ῥύσῃ οὖς ἐπλασας ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ.
Ὅθεν εὐχαρίστως βοῶμέν σοι·
Χαρᾶς ἐπληρώσας τά πάντα, ὁ Σωτήρ ἡμῶν,
παραγενόμενος εἰς τό σῶσαι τόν κόσμον”.

Σέ τοῦτο τό ἀπολυτίκιο δέν ὑπάρχει μόνο ἡ σχετική μέ τήν ἐνανθρώπιση θεολογία, ἀλλά ὁ ποιητής θέλει ὅλη αὐτή τή θεολογία νά τή δώσει στόν λαό μέσα ἀπό τήν προσκύνηση τῆς εἰκόνας. Ἡ εἰκόνα εἶναι αὐτή πού μᾶς φέρνει στό νοῦ, τά τῆς ἐνανθρωπήσεως, τά τῆς σταυρικῆς θυσίας, τά τῆς σωτηρίας.

Φτιάχοντας τήν εἰκόνα τοῦ Κυρίου, “ὑμνολογοῦμεν τήν τεθεωμένην σάρκαν τοῦ Κυρίου” καί ἡ εἰκόνα αὐτή γιά μᾶς δέν δηλώνει τίποτε ἄλλο παρά τή “μίμησιν τοῦ πρωτοτύπου”, δηλαδή τοῦ Χριστοῦ, λένε τά Πρακτικά τῆς Συνόδου²⁶. Καί ἀκόμα πῶς ποιητικά ψάλλει ὁ ὑμνογράφος στό κοντάκιο τοῦ πλ. δ' ἤχου: “Ὁ ἀπερίγραπτος Λόγος τοῦ Πατρός”, ἀπό σένα Θεοτόκε, “περιεγράφει σαρκούμενος” καί τήν πεσμένη καί ἀμαυρωμένη εἰκόνα Του, δηλαδή τόν ἄνθρωπο, ἀναμορφώνει στήν πρώτη τῆς κατάστασι καί τή στολίζει μέ τό “θεῖον κάλλος”.

Στά στιχηρά προσόμοια τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ ἡ ἴδια θεολογία δίνεται πῶς πλούσια καί λεκτικά καί θεολογικά.

Ἐδῶ ὁ ὑμνογράφος μιλά γιά τήν πρό Ἐωσφόρου “ἀναρ-

26. Mansi XIII, 344.

χον γέννησιν ... ἐξ αὐλου λάμπαντα...". Τό δέ ἅγιο Πνεῦμα φωτίζοντας τοὺς προφήτες διεμύνησε στὸν κόσμον : "... παιδίον ἔσεσθαι ἐξ ἀπειρογάμου σαρκούμενον, ἀνθρώποις συναπτόμενον καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς καθορώμενον...".

Καὶ τὸ παιδίον αὐτὸ δέν ἦταν παρὰ τὸ "ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεώς του"²⁷. Ἐσύ πού ἦσουν "φύσει ἀπερίγραπτος" ἐξ ἀρχῆς, τώρα μέ τῆ σάρκωσή σου μᾶς ἀξιώσες νά σέ περιγράψουμε, νά σέ ζωγραφίσουμε. Λέει ἓνα στιχηρὸ προσόμοιο: "Τῆς σαρκὸς προσλήψει γάρ καὶ τὰ ιδιώματα, ἀνελάβου ταύτης ἅπαντα· διό τὸ εἶδος σου, τὸ τῆς ἐμφερείας ἐγγράφοντες, σχετικῶς ἀσπαζόμεθα, πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην ὑψούμενοι".²⁸

Ἡ ἀπεικόνιση δηλαδή τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προσκύνηση τῆς εἰκόνας Του δέν εἶναι μιὰ τυπικὴ πράξη εὐλαβείας καὶ τιμῆς, ἀλλὰ μέσον ἀνυψώσεως, "ὑπόμνησις καὶ ἀναγωγὴ πρὸς αὐτὰ"²⁹, ὅπως σαφῶς ἀναφέρουν τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου.

Εἶναι χαρακτηριστικά καὶ τὰ ἄλλα τροπάρια ὅπου κάνουν λόγο γιὰ "ὑπέρτιμον κόσμησιν", γιὰ τὴ "φαιδροτάτην ἀναστήλωσιν δι' ἧς φαιδρύνεται καὶ καταγλαΐζεται χάριτι" ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ δοξαστικὸ ἐξάλλου τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ ἀποστάζει γλυκύτητα θεολογικὴ καὶ ποιητικὴ. "Ἡ χάρις ἐπέλαμψε τῆς ἀληθείας, τὰ προτυπούμενα πάλαι σκιωδῶς νῦν ἀναφανδὸν ἐκτετέλεσται. Ἴδου γάρ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἑνσωμον εἰκόνα Χριστοῦ ὡς ὑπερκόσμιον κόσμον ἐπαμφιέννυται τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου τὸν τύπον προὔπογράφουσα".³⁰ Οἱ δέ πιστοὶ κρατώντας τὴν εἰκόνα Του ἀντικρούομε τίς πλάνες. Καὶ συνεχίζοντας λέει : Γιατί εἶναι δόξα γιὰ μᾶς τοῦ Σαρκωθέντος ἡ μορφή, "ἡ εὐσεβῶς προσκυνούμενη οὐ θεοποιουμένη". Φανερῶνεται δηλαδή ἐδῶ ὁ σκοπὸς τῆς προσκυνήσεως καὶ τὸ νόημα τῆς τιμῆς καὶ ὅπως τονίζει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. "Νῦν δέ σαρκί ὀφθέντος ... θαυμάζω

27. Εὐχὴ Λειτουργίας Μεγάλου Βασιλείου.

28. Ἐσπερινὸς Κυριακῆς Ὁρθοδοξίας, στιχηρὸν.

29. Mansi XIII, 482.

30. Ἐσπερινὸς Κυριακῆς Ὁρθοδοξίας, δοξαστικόν.

Θεοῦ τό δρώμενον. Οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δέ τόν τῆς ὕλης δημιουργόν, τόν ὕλην δι' ἐμέ γενόμενον καί ὕλη κατοικήσαι καταδεξάμενον καί δι' ὕλης τήν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον”.³¹ Σαφέστατη ἀπάντηση στους εἰκονοκλάστες πού φοβόταν τόν κίνδυνο τῶν εἰδώλων. Καί στό δοξαστικό τῶν ἀποστίχων διαβάζουμε : “καί τάς ἐν τοίχοις καί πίναξι καί ἱεροῖς σκεύεσιν ἐγχαραθείσας ἱεράς Χριστοῦ εἰκόνας, τῆς Πανάγνου καί πάντων τῶν ἀγίων. Τιμητικῶς προσκυνήσωμεν, ἀποβαλλόμενοι τήν δυσεβῆ τῶν κακοδόξων θρησκείαν. Ἡ γάρ τῆς εἰκόνας τιμή, ὡς φησι Βασίλειος, ἐπί τό πρωτότυπον διαβαίνει”³².

Σάν συμπλήρωμα ὅλων αὐτῶν ἔρχεται ἡ ὕμνογραφία τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου νά δώσει ἕναν ἰδιαίτερο πανηγυρικό καί χαρμόσυνο τόνο στό γεγονός τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων. Ἀκόμα καί ἡ ἀρκοστιχίδα τοῦ κανόνος, ποίημα τοῦ Θεοφάνους, μᾶς προετοιμάζει γιά τοῦτο τό πανηγύρι: “σήμερον εὐσεβίης Θεοφεγγέος ἤλυθεν αἴγλη”. Καί πάνω σέ αὐτόν τόν στίχο καί ρυθμό κινεῖται ὁ ποιητής, “ἡμέραν ἀρμονικήν θεόφρονες δεῦτε τελέσωμεν...” “ἐδόθη τῇ ἐκκλησία σήμερον τά νικητήρια...”, “εὐήχως αἱ μυστικάι τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ σάλπιγγες ὑπερφυῶς βοάτωσαν τῶν σεπτῶν εἰκόνων τήν ἀνόρθωσιν”.³³

Ὅλες οἱ ὠδές ἔχουν τό ἴδιο περίπου περιεχόμενο, χαρά, ἀγαλίαση, δοξολογία, εὐχαριστία, μνημόσυνο τῶν εὐσεβῶν βασιλέων. “Μιχαήλ καί Θεοδώρας τε τῶν εὐσεβῶς τῆς πίστεως ἀντεχομένων βασιλέων ἡμῶν”³⁴. Προσευχές γι' αὐτούς ὅπως τούς “λαμπρύνει τῇ θείᾳ του δόξῃ” καί τούς περιφρουρεῖ μέ τάγματα ἀγγέλων. Ἄλλωστε ἀγωνίστηκαν σάν ἀληθινοί βασιλεῖς καί χριστιανοί, γιά νά μπορεῖ ὁ λαός νά διαφυλάττει “θεσμούς πατρικούς καί νά ζωγραφίζει εἰκόνες καί νά τίς προσκυνᾷ μέ τά χεῖλη καί τήν καρδιά”³⁵.

Ὅλοι μαζί ἄρχοντες καί λαός “ἠγάπησαν εὐπρέπειαν

31. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος ἀπολογητικός 1* PG 94, 1245 AB.

32. Ἐσπερινός Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, δοξαστικόν. Βλ. καί Μ. Βασιλείου, *Περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, 45. Ε.Π.Ε. τ. 10, σελ. 402.

33. Ὁρθρος Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ὠδές α' καί β'.

34. Ὁπ. π., ὠδή α'.

35. Ὁπ. π., ὠδή η', τροπ. α'.

τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ καί ὠραιότητα καί εὐλόγησαν Ἰησοῦν τόν Θεάνθρωπον³⁶. Ἡ εἰκόνα ἦταν γι' αὐτούς τό μέτρο, ἀλλά καί τό κριτήριον τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος καί βιώματος, ἡ ἄμεση καί ἀπτή μαρτυρία τῆς πίστεως περί τοῦ ἀνθρώπου, τῆς σωτηρίας, τοῦ κόσμου³⁷. Γι' αὐτό οἱ ὕμνοι, γι' αὐτό ἡ χαρά: “γέρας καί τιμήν κεκτημένη ἡ ἐκκλησία τόν σταυρόν, τάς εἰκόνας μετ' εὐφροσύνης μεγαλύνει” (ὠδή Θ', τοῦ ὀρθρου).

Οἱ καταβασίες, ἀνάλογες μέ τή γιορτή καί τό θέμα, μεστές ἀπό θεολογία, συμπληρώνουν τό ποίημα τοῦ Θεοφάνους.

“Λίθος ἀχειρότμητος ὄρους ἐξ ἀλαξεύτου σου,
Παρθένε, ἀκρογωνιαῖος ἐτμήθη,
Χριστός συνάψας τάς διεστῶσας φύσεις·
διό ἐπαγαλλόμενοι, σέ Θεοτόκε, μεγαλύνομεν”.
(καταβασία Θ' ὠδῆς).

Μετά τήν ἀπόλυση τοῦ Ὄρθρου καί πρό τῆς θείας Λειτουργίας γίνεται ἡ λιτάνευση τῶν εἰκόνων καί τοῦ τιμίου Σταυροῦ ψαλλομένου τοῦ κανόνος: “χαριστήριον ᾠδήν τῷ εὐεργέτῃ Θεῷ τῶν ὄλων ἄσωμεν πιστοί...”³⁸, λέγει ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ ὁποῖος φέρεται ὡς ὁ ποιητής τοῦ κανόνος.

Ἐδῶ ὅμως πρέπει παρενθετικά νά σημειώσουμε πῶς εἶναι ἀμφίβολο ἂν ὁ κανόνας εἶναι ποίημα τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Ὁ ἐορτασμός τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων κατά τήν Κυριακή τῆς Ὄρθοδοξίας καθιερώθηκε ἀπό τή Σύνοδο τό 843. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὅμως εἶχε ἤδη κοιμηθεῖ τόν Νοέμβριο τοῦ 826, δηλαδή 21 χρόνια νωρίτερα. Ἄλλωστε οἱ Στουδίτες τό διάστημα αὐτό ἦταν σέ δυσμένεια λόγῳ τῆς συγκρούσεώς τους μέ τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τόν ἅγιο Μεθόδιο τόν Ὁμολογητή. Νεώτερες ἐρευνες ἀποδίδουν τόν κανόνα στόν ἅγιο Μεθόδιο τόν Ὁμολογητή, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως κατ' αὐτή τήν ἐποχή³⁹.

36. Ὁπ. π., ὠδή η', τροπ. γ'.

37. Θ. Νικολάου, “Ἡ σημασία τῆς Εἰκόνας στό μυστήριον τῆς οικονομίας”, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 158.

38. Ὄρθρος Κυριακῆς τῆς Ὄρθοδοξίας, ὠδή α'.

39. Βλ. J. GOUILARD, «Deux figures mal connues du second iconoclasme», τ.

Ποιητικός, θεολογικός, παραστατικός, δυναμικός ὁ ὕμνογράφος, ψάλλει μέ ὅλη τήν ποιητική του δύναμη τό γεγονός τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων. Ἐπτώχευσε καί πείνασε καί δίψασε, “σαρκί ὁ Λόγος”, αὐτά ἄλλωστε ἦταν ιδιώματα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, βάσει τῶν ὁποίων ἐμεῖς ζωγραφίζουμε τήν εἰκόνα Του, ἀλλά ὡς πρός τή θεία Του φύση “ἀπλοῦς ἐστί καί ἀπερίγραπτος”⁴⁰ ἐπιγραμματικός καί σαφέστατος ὁ ἅγιος, διδάσκει καί ψάλλει συγχρόνως:

“Ἐπεφάνη ἀληθῶς ἡ θεία χάρις τῇ οἰκουμένη,
δόξα καί τιμή πεφανέρωται νῦν.

σκιρτᾶ ἐκκλησία δεξαμένη τήν στολήν
τῆς ἑαυτῆς γυμνώσεως”⁴¹.

Ἐξῆσε ἀπό κοντά ὁ ἅγιος τό πρόβλημα τῆς εἰκονομαχίας, διώχτηκε, πάλεψε, ὁμίλησε, ἔγραψε· γινώριζε καλά τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἤξερε τίς θέσεις τους καί ὁ κανόνας του δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ποίημα, ἓνας ὕμνος, ἀλλά μία ἀπάντηση, μία διδαχὴ καί μία ἀποκάλυψη τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λόγος του μερικὲς φορές σκληρός ἴσως, μά δίκαιος. Δέν μάχονταν γιὰ τόν ἑαυτό του, ἀλλά γιὰ τήν τιμὴ τῆς εἰκόνας, γιὰ τήν ὑπόσταση τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τήν ζωὴ τῶν πιστῶν.

“Τόν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ
διερρυγμένον ὑπὸ τοῦ πλάνου,
καί φαρμακουργοῦ Ἰωάννου τό πρίν,
οἱ θεῖοι πατέρες ἐξυφάναντες σαφῶς
τῇ ἐκκλησίᾳ ἔδωκαν”⁴².

Ἐνας διάλογος τοῦ ποιητοῦ μέ τόν Χριστό καί τήν Ἐκκλησία εἶναι ὁ ὕμνος του, καί μία διαρκῆς ἀπάντηση καί ἀναίρεση τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν καί τῶν αἱρέσεων.

“Αἰσχυρθήτωσαν λοιπόν καί ἐντραπήτωσαν μεμνηότες.
Λῆξιξ ὁ δεινός καί Ἀντώνιος σύν Ἰωάννη καί Θεόδωρος
ἀμφοῖν, οἱ ἀρνηταί τῆς πίστεως”⁴³.

31 (1961), σ. 380-387, JHOR SEVCENKO, «The Anti-Iconoclastic poem in the Pantocrator Psalter», *Cahiers Archéologiques*, τ. 15 (1965), 44.

40. Ὁρθρος Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ὠδή ζ’.

41. Ὁπ. π., ὠδή α’.

42. Ὁρθρος Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ὠδή α’.

43. Ὁπ. π., ὠδή α’.

Καί ἀμέσως ἀπευθύνεται στό Χριστό:

“Σύ διέρρηξας, Χριστέ, τήν ξυνωρίδα τῶν θεομάχων καί τόν στολισμόν ἀπέδωκας τῇ σῆ Ἐκκλησίᾳ”⁴⁴.

Καί ἐδῶ ἡ εἰκόνα εἶναι ἡ στολή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁμορφιά της, ὁ νυφμικός πέπλος.

“Τό κάλλος μου ἔλαβον καί τήν στολήν μου ἐνεδυσάμην, ἐκβοάτω ἡ πανάμωμος ἐκκλησία, ἦν περ Ἰωάννης ἐξέδυσεν”⁴⁵. Καί παρακάτω στή ζ΄ ᾠδή μελουργεῖ: “Πεποίκιλται, περιβέβληται, κεκαλώπισται ἡ ἐκκλησία”.

Τό θέμα τῆς θείας σαρκώσεως ἔχει κύρια θέση στόν κανόνα, καί τοῦτο γιατί δέν μπόρεσε νά δεχτεῖ ὁ ὕμνογράφος τήν πολεμική κατά τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, δέν μπόρεσε νά ἀνεχθεῖ τό πάθος τους.

“Ἴνα τί, τρισάθλιε, μεμίσηκας
μόρφωσιν ἄχραντον τῆς σαρκώσεως Χριστοῦ
καί πάντων τῶν ἁγίων;
μή γάρ εἰδώλοις κωφοῖς προσκυνοῦμεν;”⁴⁶.

Ἄναφερόμενος δέ στούς αἰρετικούς γράφει: “Ἡ ἄμπελος τῆς κακίας, ἐξέτεινε τά κλήματα τῆς ἀσεβείας, καί τόν βότρυν τόν πικρόν ἐξήνηθησε, καί θυμός δρακόντιος ὁ οἶνος αὐτῶν· ἐξ οὗ τόν λαόν τοῦ Κυρίου ἐπότισαν ὄντως τήν θολεράν κακόνοιαν”⁴⁷.

“Ὅσο ποιητικές κι’ ἄν εἶναι οἱ ἐκφράσεις τοῦ ἁγίου δέν παύουν νά φανερώνουν τήν πικρία του γιά τόν πόλεμο κατά τῶν ἁγίων εἰκόνων. Οἱ εἰκονομάχοι μέ τό νά μή δέχονται τά τῶν “πατέρων δόγματα” πρόσβαλαν ὅλη τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν πιστῶν της. Ἔθιγαν τόν λόγο τῆς ὑπάρξεώς μας· ἀναιροῦσαν ὅλο τό κεφάλαιο τῆς σωτηρίας μας.

Ἕμνος καί ὁμολογία πίστεως συγχρόνως ὁ κανόνας, ὅπου μέσα του βλέπουμε τό ἀπόσταγμα τῆς πατερικῆς θεολογίας.

“Μίαν ἀρχήν δοξάζω θεότητος,
ἐν ὑποστάσεσιν τρισίν·

44. Ὁπ. π.,

45. Ὁπ. π., ᾠδή γ΄.

46. Ὁπ. π., ᾠδή ε΄.

47. Ὁπ. π., ᾠδή ε΄.

εἷς Θεός γάρ ἐστί,
 Πατήρ, Υἱός καί Πνεῦμα,
 κᾶν διήρηται χαρακτήρσι καί προσώποις⁴⁸.

Ὁ κανόνας τελειώνει καθώς ὁ ποιητής καλεῖ τό πλήρωμα τῆς θριαμβεύουσας καί στρατευομένης Ἐκκλησίας νά χαρεῖ, νά δοξάσει, νά ὑμνήσει τόν Θεό.

“Τά ἔθνη κροτήσατε, χοροί πατέρων σπεύσατε, ἀσκηταί δέ καί οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι συνέλθητε...”⁴⁹.

Καί λίγο πιο κάτω γράφει:

“Εὐφραίνου ἡ ἔρημος
 καί οἰκουμένη ἅπασα,
 τά ὄρη πάντα γλυκασμόν σταλάξατε,
 βουνοί ἀγαλλιᾶσθε,
 ὅτι Χριστός ὁ Λόγος εἰρήνην ἔδωκε τοῖς ἐν τῇ γῆ
 καί ταῖς θείαις ἐκκλησίαις
 τήν ἐνότητα τῆς πίστεως⁵⁰.”

Γι’ αὐτήν τήν ἐνότητα τῆς πίστεως γινόταν ἄλλωστε ὁ ἀγώνας, καί ὁ Κύριος δέν ἄφησε τήν Ἐκκλησία Του βορά στίς αἱρέσεις, γι’ αὐτό καί ὁ ὕμνογράφος ψάλλει:

“Μακρόθυμε Κύριε, ὡς θαυμαστά τά ἔργα σου!
 τίς ἀριθμήσει τήν φιλανθρωπίαν σου;”⁵¹.

Μέσα στήν Ὁρθόδοξη λατρεία τά πάντα συνυπάρχουν, καί συν-κοινωνοῦν. Τό ἅγιο καί τό “βέβηλο”, ὁ Θεός δηλαδή καί ὁ ἄνθρωπος τῆς πτώσης καί τῆς παρακοῆς. Ὁ λόγος, ἡ εἰκόνα, ἡ πράξη, στοιχεῖα ἄρρηκτα δεμένα μεταξύ τους, συνθέτουν καί οικοδομοῦν τό τῆς “θεολογίας ἀγαλμα”. Καί ξέρουμε πῶς θεολογία γιά τήν Ἀνατολή σημαίνει τρόπο ζωῆς καί ὑπαρξης.

Ἔτσι καί ὁ λόγος, ἡ εἰκόνα, ἡ πράξη, δηλαδή ἡ λατρεία, εἶναι δηλωτικά τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ζωῆς τῆς δικῆς μας.

“Ὅ,τι ὁ λόγος μεταδίδει διά τῆς ἀκοῆς, ἡ ζωγραφική τό δείχνει μέ τήν παράσταση⁵², λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος.

48. Ὅπ. π., ὠδή στ’.

49. Ὅπ. π., ὠδή θ’, τροπ. α’.

50. Ὅπ. π., ὠδή θ’, τροπ. β’.

51. Ὅπ.π., ὠδή θ’, τροπ. δ’.

52. Μεγ. Βασίλειος, PG 31, 509.

Ἄλλά καί στήν ἀρχαιότητα ἀναπόφευκτα ὁ λόγος καί ἡ εἰκόνα συνυπῆρχαν. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει στά “Ἠθικά” του μία ἀποψη τοῦ Σιμωνίδη καί λέγει: “Ὁ Σιμωνίδης τήν μέν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τήν δέ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν”⁵³.

Καί τό Σιμωνίδειο αὐτό σπάραγμα πέρασε καί μέσα στήν “Ποιητική Τέχνη” τοῦ Ὁράτιου (στιχ. 361) μέ τήν λακωνική ἐξίσωση “ut pictura poesis”, δηλαδή “ὅπως ἡ ζωγραφική ἔτσι καί ἡ ποίηση”. Οἱ δύο λοιπόν αὐτές μορφές τέχνης μέ τήν ὁμορφιά καί τή δυναμικότητά τους δορυφοροῦν τήν Ὁρθόδοξη λατρεία καί βοηθοῦν τόν πιστό νά “λαμβάνει γνῶσιν τῶν ἰδίων πραγματικότητων”⁵⁴, ὅπως ἀναφέρουν τά Πρακτικά τῆς Συνόδου.

Ἐτσι χωρίς φόβο, θά μπορούσαμε νά μιλήσουμε οἱ Ὁρθόδοξοι γιά τήν “ἀγία μας ζωγραφική” καί τήν “ἀγία μας ποίηση”. Ἄλλωστε “ἄ γάρ τῷ Θεῷ ἀνατίθενται τῇ αὐτοῦ ἐπιφοιτήσει καί μεθέξει ἀγιά ἐστι”⁵⁵. Ὁρθόδοξη εἰκόνα καί ὕμνογραφία ἀλληλοπροϋποτίθενται καί ἀλληλοπεριχωροῦνται. Ἡ εἰκόνα ζωγραφίζει τόν ὕμνο καί ὁ ὕμνος ἐμπνέει τόν ζωγράφο, ἀλλά καί ἐρμηνεύει τή θεολογία τῆς εἰκόνας.

Στήν ὕμνογραφία τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας ἡ εἰκόνα εἶναι τό ἔνδυμα τοῦ ὕμνου· μιλοῦν γιά τά ἴδια πράγματα μέ τόν δικό τους τρόπο. Καί ἀκόμα ὅταν ἡ εἰκόνα δέχτηκε τόν πόλεμο τῶν αἰρετικῶν, ἡ ὕμνογραφία ἔρχεται νά ὑμνήσει τήν ὁμορφιά τῆς καί τή θέση τῆς στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καί ἰδίως στή λατρεία τῆς.

Ὅταν τά δόγματα δέχονται ἐπιθέσεις, ἡ εἰκόνα γίνεται ὁ σιωπηλός ἀλλά γνήσιος κήρυκας. Ἐτσι βλέπουμε ἡ ὕμνογραφία τῆς συγκεκριμένης γιορτῆς νά ψάλλει πῶς ἡ εἰκόνα ἀποτελεῖ τήν ὠραιότητα καί τόν στολισμό τῆς Ἐκκλησίας, ἡ προσκύνησή τῆς καί ἡ θέση τῆς ἔχουν καθοριστικό ρόλο στήν ζωή τῶν πιστῶν, ἡ εἰκόνα ἀποτελεῖ τόν ἀδιάψευστο μάρτυρα τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, τοῦ ἀειπαρθένου τῆς Κυρίας Θεοτόκου, τῶν δύο φύσεων καί τῶν

53. Πλούταρχου, “Ἠθικά”, 347.

54. Mansi XIII, 300.

55. Mansi XIII, 309D.

δύο θελημάτων τοῦ Κυρίου.

Ἡ Ὁρθόδοξη εἰκόνα εἶναι μαρτυρία τῆς νίκης κατὰ τοῦ θανάτου ἀπό τόν ἀρχηγό τῆς ζωῆς. Οἱ νόμοι τῆς εἰκονογραφίας εἶναι νόμοι τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Δύναμή της ἡ δύναμη τῆς Ἀναστάσεως. Μαθαίνει κανεῖς τή γλώσσα της, μέ τή μετάνοια, τήν προσευχή, τήν προσκύνηση, τή μετοχή στό μυστήριο τῆς ζωῆς, τή θεία Λειτουργία.

Τά χρώματα μιλοῦν ἄφωνα, καί τά σχήματα φανερώνουν τόν ἀσχημάτιστο, στούς “προσκυνοῦντας ἐν πίστει τό μυστήριο”⁵⁶.

Καί ὅλα αὐτά ἔχουν τή σφραγίδα τῆς Ἐκκλησίας, τή σφραγίδα τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου. Γιατί δέν εἶναι ἄλλο παρά αὐτό πού “οἱ προφῆται ὡς εἶδον, οἱ ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ διδάσκαλοι ὡς ἐδογματίσαν, ἡ οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμψεν, ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται, ὁ Χριστός ὡς ἐπαρρησιάσατο”⁵⁷.

56. Ὁρθρος Κυριακῆς ἤχου πλ. α΄.

57. Συνοδικόν Ὁρθοδοξίας, Τριώδιον, ἔκδ. “Ἀποστολικῆς Διακονίας”, σ. 145.